

Az elveszett fiú

(Lk 15,11-32)

Miért beszél Lukács olyan részletesen gazdasági tényekről: az örökség megosztásáról, migrációról (elvándorlásról), elpocsékolásról, éhínségről, vendégmunkásságról, sertéstenyésztésről és napszamosokról? Fel-tételezésem szerint megpróbálja felhívni hallgatói figyelmét arra, hogyan pusztulhatnak el emberek, például a világ gazdaságban. Hogy miképpen pusztul el vagy vész el egy bárány vagy egy apró pénzdarab, az világos; azt azonban, hogy miképpen pusztulnak el emberek, és miért működik a gazdaság úgy, hogy emberek ebek harmincadjára jutnak, illetve a disznók között landolnak, és mit lehet ez ellen tenni – ezt részletesen el kell beszélni.

Migráció

A tékozló fiú példabeszéde migrációs történetként kezdődik. Ez egy észak-indiai összejövetelel tűnt fel nekem. Akkoriban az idősebb nemzedék képviselői azt panaszolták, hogy gyermekeik már nem akarnak a földeken dolgozni, jóllehet ebben a régióban még elég föld van mindenki számára. A fiatalok városi foglalkozásokat akarnak, külföldön akarnak tanulni vagy sorban állnak az USA konzulátusa előtt. A példabeszédbeli fiatalabb fiú a nagyvilágról álmodik. Szükséssé vált számára a családi gazdaság. Nem a szükség kényszeríti, hanem a messzeség szabadsága csalogatja. Ilyesmire még ma is létezik. A világot átölelő nemzetközi turizmus abból az álomból él, hogy amilyen gyakran csak lehetséges, de legalább egyszer az életben utazzunk el egy messzi távoli országba.

Az eljátszott örökség

A megálmodott szabadsághoz vezető út olykor a pénzzé tett örökségen keresztül vezet. A fiatalabbik fiú követeli a ráeső részt apja vagyonából. Ez az apa életében támasztott követelés – egyes szentírásmagyarázók szerint – a háznép tagjaira épülő hagyományos társadalom, illetve a felhalmozásra és fogyasztásra irányuló, új árutermelő társadalom közötti törést képviseli. Az utóbbi a hellenista kor és a Római Birodalom globális gazdaságára volt jellemző.

Manapság új magatartásmódokat alakítottunk ki. Nemcsak a föld erőforrásainak ránk eső örökrészét köve-

teljük ki és pocsékoljuk el, hanem messze azt meghaladva élünk mások, nem utolsósorban a jövő nemzedékek rovására. „Tarold le az erdőket! Hozd a felszínre az olajat és a vizet! Vedd haszonbérbe és privatizáld a folyóvizeket! Fektesse be jövőbeli aratásokba, és spekulálj velük!” Ily módon bátorítanak minket a fejlesztési tanácsadók és a bankárok arra, hogy pénzre váltsuk, s amilyen gyorsan csak lehet, elhasználjuk a teremtés tartalékait: Egyre többet, soha eleget! Ma olyan gazdaságban élünk, amely a pocsékolásra esküszik. Gazdaságunk olyan-

Magába szállás – megtérés – visszatérés

A messzire utazott fiú „magába száll” (17. v.) a távoli országban, a disznók között, amelyeknek az eledeleire áhítozik, de senki sem hajlandó arra, hogy legalább abból adjon neki. Ekkor feltámad benne az emlékezés az apai házra, amelyet maga mögött hagyott. Visszaemlékszik arra, hogy ott az osztozás gazdasága működött, és még a napszamosoknak is több enivalójuk volt, mint amennyire szükségük volt (17b v.). Ezek a napszamosok szolgaként nyilvánvalóan hozzátartoztak a házi gazdasághoz. Ellentétben az abszolút magántulajdonra épülő gazdasági renddel, amely kirekeszt embereket, az apa háza, amelybe a vesztes most szeretne visszatérni, azt a hagyományos rendet jelképezi, amely minden résztvevő számára biztosítja az életet.

Mindazonáltal ez a rend patriarchálisnak tűnik, mert a nők láthatatlanok maradnak ebben az elbeszélésben, amely azonban úgy ábrázolja az apa viselkedését, hogy az egyenesen a hagyományos patriarchális szerep-elosztás kritikájával ér fel.

Jellemző, melyik pillanatban juttatja el oda Lukács a fiút, hogy az „magába száll”. Az individualizáció hívei valószínűleg inkább a történet kezdetén látnák ezt viszont. A fiatalabb fiú ott követeli ki örökségét, és hagyja el a házat. Többé nincs tekintettel a közös érdekekre, hanem individuumként vág neki, hogy azt tegye, ami szórakoztatónak ígérkezik számára. Lukács szerint viszont akkor száll magába, amikor visszaemlékszik az apára, arra, hogyan mennek a dolgok annak házában, és hogy ott mindenki számára van hely és kenyér. Az apa itt nem a szűkebb értelemben vett családot jeleníti meg, hanem a házat

ként propagálja magát, mint amely életet, szabadságot és boldogságot ígér, de tulajdonképpen a halált szolgálja, és a halálba vezet. A példabeszéd ezt jeleníti meg. A bőségben és szabadságban élt életről szótt álmok hamar elszállnak. A migránsok a piac könyörtelen törvényeibe, a hatalmasok intézkedéseibe, illetve új falakba ütköznek. Egyeseknek sikerül érvényesülniük és felemelkedniük, de a többség számára hanyatlás következik, amely a disznók körében, az útszélen vagy egyik-másik gazdag ajtaja előtt végződik.

mint mindenki számára fennálló gazdasági egységet és életközösséget. Az apától a napszamosokig mindenkit magában foglaló ház válik most a fiú új álmává, s olyan helyként jelenik meg, ahol mindenkinek elég kenyere van. Ide szeretne tartozni, még ha napszamosként is. Vissza akar térni, és ezért tér meg. Mit jelent ez? Azt akarja prédikálni Lukács, hogy a globális gazdaság egyik zugában vissza kell térni a patriarchális paraszti gazdasághoz? Bármennyire érthető és jó szándékú legyen is az egyszerű élet álma, nem haladásellenes, sőt a haladás gátja-e?

Sok liberális modernizátor, sok marxista és nem egy keresztény miszisionárius is így vagy hasonlóképpen értékelte, és „leírta” a kisparasztokról és a megélhetésüket maguk biztosítókról szóló álmokat. Az „inkluzív társadalom” – amelyben mindenki számára van elég kenyér – szocialista és kommunista víziói megörökölték ugyan valamiképpen ama régi reményeket, de az érintett kistermelőktől azt várták el, hogy mondjanak el bázisukról, és előbb váljanak proletárokká, napszamosokká, mert csak így lesz jövőjük. A sokszorosan agyonhallgatott kistermelők még léteznek, de a globalizációs folyamat most végezni akar velük.

Valóban feltarthatatlan folyamat ez? Vagy létezik a megtérésnek az az útja, amelyik visszavezet ahhoz a gazdasághoz, amely mindenkinek az életét szolgálja? A példabeszéd arra bátorít minket, hogy keressük a megtérés azon útjait, amelyek ahhoz a társadalomhoz vezetnek el, amelyben az igazságosságot éhező és szomjazó Isten és ember is otthon érezheti magát.

Az apa

Hogyan értsük a történetben szereplő apát? Társadalomgazdaságilag nézve jómódú parasztról van szó: szolgálkkal dolgoztat, és olyan fölösleget gazdálkodik ki, amelyből alkalomadtán ünnepet lehet rendezni. Semmi esetre sem szegény, eladósodott kisparaszt, amilyenből oly sok létezett akkoriban, és létezik ma is. De éppoly kevésbé hasonlít arra a gazdag emberre, aki úgy vélte, sok évre kell tartalékot felhalmoznia, mielőtt élvezhetné az életet, s aki ezért lebontja raktárait, hogy nagyobbakat építsen (Lk 12,16-21).

A gazdagok és a szegények között elhelyezkedve ez az apa az embereknek azt a rétegét képviseli, amelyiknek elegendő tulajdona van ahhoz, hogy örülni tudjon az életnek. Ismerjük ezt a réteget a próféták írásaiból és a Tórából: ott a saját földjükön élő, szabad parasztok alkották a nép cselekvőképes magját – de nehéz nyomás nehezdedett rájuk, amikor az osztályok közötti hasadék egyre mélyült, és egyfelől a gazdag nagybirtokosok rétegének kialakulásához, másfelől az eladósodott és nyomorba jutott kisparasztok, valamint a föld nélküli munkások rétegének kialakulásához vezetett. Ez azt eredményezhette volna, hogy rabszolgatartó társadalom jön létre, mint Görögországban, de Izrael történetében létezett egy időlegesen sikeres kísérlet, amely meg tudta akadályozni ezt a fejleményt. A prófétái kritikától ösztönözve és a beavatkozó szociális törvényhozás által vezérelve, Joziás király idejében, majd még egyszer Nehemiás korában, a parasztságnak sikerült megtalálnia a megtérés alternatív útját.

Ez bizonyos fényt vet az idősebb fiúra, aki azt panaszolja, hogy sok éven át szolgált, és sosem hágtá át az apa egyetlen parancsát sem (29. v.), hiszen dolgozott, és egy gazdag ember fiaként nem örökké csak ünnepelt. Neki tehát nem valamelyik parancsossal van problémája, hanem az irigységgel, és így fölvetődik az a kérdés, hogyan bánik egy alternatív gazdaság azoknak a fogyasztási vágyával és érthető irigységével, akik kemény munkájuk ellenére csak keveset engedhetnek meg maguknak. Hogyan lehet megfékezni a vágyakat, ha igaz Gandhi mondása, hogy az anyagi javak elégségesek mindenki szükségleteinek kielégítésére, de nem elégségesek minden vágyainak kielégítésére? Ebben segít ez a történet, amely olyan gazdaságról beszél, amely minden résztvevő számára „az elégnél

többet” nyújt, és amely az osztozás alternatív ünnepére irányul.

Patriarchális szemmel nézve nagyon nem tipikus ez az apa, aki egyetlen tiltakozó vagy figyelmeztető szó nélkül hagyja elmenni a fiát. Nem szegül szembe a migrációs álmokkal és a szabadságvágygal, inkább úgy viselkedik, mint egy anyai apa, akit az irgalmasság arra indít, hogy elébe siessen visszatérő fiának, átölelje és megcsókolja, és ne tartson neki erkölcsi prédikációt. Tekintélyét csak arra használja, hogy elrendelje az ünnepelést, de erre sem kényszeríti az idősebbik fiút, csak meghívja.

Jubileumi év

A példabeszéd megszólaltatja a jubileumi év témáját is, amelyet Jézus programszerűen felelevenített szülővárosa zsinagógájában elmondott beszédében (Lk 4,18-19). Erről a jubileumi évről azt mondja a Tóra: „Jusson hozzá újra mindenki a birtokához, és térjen vissza mindenki a nemzetségéhez” (3Móz 25,10)!

Elbeszélésünkben egy fiú, aki elmulatta örökrészét, visszatér az apai házába. Ott nem számolgatják, hogyan jött létre a veszteség, hanem fenntartás nélkül ismét befogadják. A jubileumi évben megszűnik a számolgatás, hogy közösen újra kezdhessenek mindent. Az effajta új gyakorlat a halál gazdaságból való feltámadással ér fel: „Meghalt, de ismét feléledt” (24. v.)! Az adósságok eltörlése, szabadon bocsátás, visszatérés az elveszett országba és házába – ezek a lépések vezetnek ahhoz a gazdasághoz, amely az életet szolgálja. Ez együtt jár a kizárólagos magántulajdon logikájának elvetésével: „Minden, ami az enyém, a tiéd”, mondja az apa az idősebb fiúnak (31. v.). De azt nem mondja, hogy a fiú többé ne dolgozzon hat napon át.

A halálba futó utaktól való elfordulást meg kell ünnepelni. És nem utolsósorban ünnepeikről ismerjük fel a két gazdasági rendszer radikális különbségét. A gazdag ember egyedül ünnepel, amíg a halál és a végérvényes elszakadás be nem következik (Lk 12,19-20). Az alternatív társadalomban viszont – bízva abban, hogy a megosztott áldás az élet gyümölcsseit termi – együtt ünnepelnek. Mózes 5. könyvének 16. fejezete szerint az egész háznépnek kell vidám ünnepet ülnie: „Örvendezz Istenednek, a te Uradnak színe előtt fiaddal és leányoddal, szolgáloddal és szolgálóddal..., és a jövővénnyel, az árvával, az özvegygel együtt...” (11. v.). Csak ekkor lesz áldás a munkán: „Így megáldja Istened, az Úr, kezded minden munkáját, amit csak végzel” (5Móz 14,29).

A biblikus teológiai távlatban olvasott példabeszédet össze lehet kapcsolni a hagyományos értelmezésekkel. Ha úgy fogjuk fel ezt az elbeszélést, mint példázatot a bűnbánatra kész bűnösökről és Isten megbocsátó szeretetéről, akkor fontos, hogy a bűnbánatot úgy kell értelmezni mint visszatérést az Elég, a Szombat gazdaságához, amelyet a Tóra és a próféták megcéloztak. Ha az idősebb testvért Izrael képviselőjeként, a fiatalabbat pedig a pogányságból megtért keresztények képviselőjeként értelmezzük, akkor a történetet úgy kell felfognunk mint felhívást arra, hogy elhagyjuk a római (vagy ha úgy tesszük: amerikai) „way of life”-t (életmódot), azaz a globális kizsákmányolás és pocsékolás távoli útjait, és rálépjünk az életnek a Tóra és a próféták által megmutatott útjára.

A vesztesek reménye

A neoliberais üzenet így hangzik: „Ragadd el a részedet! Ne törődj a vesztesékekkel, illetve fogadd el a sorsodat, ha téged ér a vereség és a kirekesztés!” Ebben az összefüggésben az elvesztett fiú példázata segít átgondolni azt a kérdést, hogy lehetséges-e alternatív fejlődés. Közben India kisparasztjaira gondolok, akiknek szabaddá kell tenniük az utat az agrobiznisz titánjai számára, továbbá a szükség által kikényszerített migrációra, de az EU keleti bővítésével „együtt járó” („kolaterális”) károokra is, ami azt jelenti, hogy sok kisparasztot üznek majd el a földjéről. Olyan sors ez, amely milliókat érint. Mi a teendő? Leírni őket? Azt mondani nekik: „Ez a vég!”? Vagy a zapatistáknak adjunk igazat, amikor azt mondják: „Ebből elég volt!”, és állítják, hogy lehetséges egy másik világ, amelyben a gazdaság az életet szolgálja?

Felfogjuk-e mi, akiknek rövid távon még viszonylag jól megy, hogy ugyanúgy megszólítottak vagyunk? Te, Ti! Nem látjátok, hogy amit ma a világ piacain játszanak, az nem képes fennmaradni? Nézzétek meg a high-tech-mezőgazdaság kínjait és válságait, és mindazt a katasztrófát, ami készülőben van! Itt csak a bűnbánat és a megtérés segít. És ez nem utolsósorban azt jelenti, hogy szolidárisnak kell lenni a vesztesékekkel, nem szabad leírni őket, erősíteni kell a hangjukat, tanulni kell gazdag tapasztalati tudásukból, és nem pusztá áldozatokként, hanem életművészekként kell kezelni őket! Próbáljunk velük együtt lépéseket tenni a Szombat életet szolgáló gazdaságának irányába!

Bas Wielenga

Forrás: Junge Kirche, 2004/4